

การศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง ที่ปรากฏใน
สิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

An Analysis on Lanxang Buddhist Arts Appeared in Sim (Hall) of
Wat Xiangthong, Luangphrabang Lao PDR

Peng Sengmany

พระครูพิพิธสุตาทธ, พระครูธีรสุตพจน์

Phrakru Piphitsutatorn, Phrakrutheerasutapoj

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

สมยาม ราชวัตร

Sayam Rachawat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

chiangmai University

Corresponding Author, E-mail: seangmany2533@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง หลวงพระบาง 2) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ (Document Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork Research)

ผลการวิจัยพบว่า 1) การเข้ามาของงานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง เริ่มต้นจากการเข้ามาบิณฑบาตของพระพุทธรูปศาสนา ในรัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช ที่ถือเป็นยุครุ่งเรืองของพุทธศาสนา ประมาณปี พ.ศ. 1896 2) โครงสร้างงานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง จะมีลักษณะเดียวกับของสิมหลวงพระบางดั้งเดิม มีหลังคาซ้อนทับกันเป็นสามชั้น จุดเด่นอยู่บนหลังคา มีช่อฟ้าทรงปราสาท 17 หลัง และโถง (นาค) ส่วนทางด้านหน้าจั่วประดับด้วยรวงผึ้ง แกะลวดลายดอกไม้เป็นนูนต่ำ ประดับด้วยลวดลายจิตรกรรม

ฝาผนังที่ใช้เทคนิคแบบพอกคำบนพื้นรักสีดำ รูปแบบการประดับตกแต่งด้วยแก้วโมเสค โดยภาพที่วาดบนหัวเสาเป็นรูปพระพุทธเจ้า 3) งานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง นอกจากนี้จะมีคุณค่าในเรื่องของบทบาทของความศรัทธา รวมไปถึงการออกแบบพุทธสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม จากนามธรรมสู่รูปธรรมเพื่อสู่มรรคผลทางพระพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ : งานพุทธศิลป์; แบบล้านช้างหลวงพระบาง; สิมวัดเชียงทอง

Abstract

This article consists of three objectives: 1) to examine the tradition of creating the Buddha image in Buddhism, 2) to investigate the culture of creating Phra Chao Tan Jai in Lanna and 3) to analyze the tradition of creating Phra Chao Tan Jai in Lanna Culture.

According to the Lanna Buddhist people, they have the culture and beliefs of creating Phra Chao Tan Jai as a replica of the Buddha, and when the image is constructed in a meticulous manner and accordance with the Buddha Characteristics viz., grace, bravado, asymmetry and able to persuade people to become faithful. When anyone perceives the beauty of the Buddha image, it will bring faith and satisfaction. Buddhists conventionally consider the Buddha image to represent a recognized symbol of the Buddha, a symbol of the purity of the Dharma, and both as a symbol of the relief of suffering according to the Noble monks, so those who create the Buddha image will equally receive that virtue.

In the land of Lanna, there is a tradition of creating Phra Chao Tan Jai and beliefs of the sacredness and the miraculous power of the creation of that Buddha image. For this reason, they have mighty minds and diligent efforts to build Buddha seriously. However, in this belief in Buddhism, it is considered a matter for the mortals who still demand these things to nourish the mind. The key is not to become extremely passionate, insane, and lacking in the Law of Karma. In regard to the respect of sacred things, supernatural powers and miracles, if as long as they believe in the Law of Karma, they are,

however, considered to be indispensable from the principles of Buddhism.

คำสำคัญ : Buddhist Arts; Sim of Wat Xiengthong, Luangphrabang

บทนำ

หลวงพระบางเป็นเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรลาวล้านช้างในอดีต ก่อนที่จะย้ายลงมาเป็นนครหลวงเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบางมีบางตำนานโบราณเรียกว่า เมืองชวา เชียงดง เชียงคาน เชียงทอง ตามลำดับสมัย ต่อมาเมื่อประมาณพุทธศักราช 2043 เรียกว่า หลวงพระบาง เหตุที่เรียกหลวงพระบางว่า “เมืองชวา” ตามตำนานพงศาวดารเมืองหลวงพระบางเล่าว่า ปฐมกษัตริย์ที่ปกครองเมืองนี้มีชื่อว่า “ชวา” เหตุที่เรียกว่า “เชียงดง เชียงคาน” เพราะว่า เมืองนี้ตั้งอยู่ระหว่างปากน้ำคานและน้ำดงซึ่งไหลลงสู่น้ำโขง และที่เรียกว่า “เมืองเชียงทอง” เพราะว่าในสมัยดึกดำบรรพ์เมื่อครั้งที่ยังไม่ค่อยมีบ้านและคนอยู่อาศัย มีต้นไม้ทองต้นใหญ่ต้นหนึ่งขึ้นอยู่กลางเมือง “ต้นทองที่ว่าใหญ่วัดได้ถึง 27 โอบ สูง 117 วา ดังนั้นชื่อวัดจึงถูกเรียกตามต้นไม้ชนิดนี้คือคำว่า “เชียง” หมายถึง “เมือง” และคำว่า “ทอง” มาจาก ชื่อของต้นทอง” (เจ้าคำหมั้น วงกตรัตนะ, 2507: 37) พระกษัตริย์จึงถือเอาต้นทองต้นนั้นเป็นนิมิตหมายอันดีงามปักหลักเมืองเพื่อสร้างเมืองขึ้นมา คนทั่วไปจึงเรียกว่า “เมืองทอง” แต่ความเป็นจริงที่พูดถึงอีกนัยหนึ่งของเมืองนี้คือ “เมืองทองคำ” หมายถึงเมืองทองคำ เพราะว่าเมืองหลวงพระบางในสมัยโบราณเป็นเมืองที่อุดมไปด้วยแร่ทองคำ ซึ่งปัจจุบันนี้ประชาชนก็ยังร่อนแร่หาแร่ทองคำตามลำน้ำโขงอยู่ หลังจากนั้นเมื่อปี ค.ศ. 1500-1502 (พ.ศ.2043-2045) พระเจ้าวิชัยนาระชา ได้อันเชิญพระพุทธรูปที่ชื่อว่า “พระบาง” จากเมืองเวียงคำ (แขวงเวียงจันทน์) ขึ้นมาประดิษฐานไว้ ณ วัดมะโนนครเชียงทอง ตั้งแต่นั้นมาคนทั่วไปจึงเรียกว่า “นครหลวงพระบาง” (บุญเฮ็ง บัวสีแสงปะเสิด, 2537: 72) นับตั้งแต่รัชสมัยการสร้างนครหลวงพระบางมา มีพระมหากษัตริย์ปกครองถึง 21 พระองค์ด้วยกันนับตั้งแต่รัชสมัยพญาลังกาอิราช ระยะเวลาที่ครองราช (พ.ศ. 1814-1858 ตรงกับ ค.ศ. 1271-1316 หรือ จ.ศ. 633-678) นับรวมการปกครอง 45 ปี, รัชสมัยพญาสุวรรณคำผง (พ.ศ. 1859-1887 ตรงกับ ค.ศ.1316-1344 หรือ จ.ศ. 678-706) นับรวมการปกครอง 28 ปี, รัชสมัยเจ้าฟ้าเงี้ยวหรือขุนผิฟ้า (พ.ศ. 1877-1891 ตรงกับ ค.ศ. 1344-1648 หรือ จ.ศ. 706-713) นับรวมการปกครอง 4 ปี เป็นต้น จนมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าพระเจ้าไชยเชษฐาอิราช (พ.ศ. 2093-2144 ตรงกับ ค.ศ.1550-1571 หรือ 912-933) นับรวมการปกครอง 21 ปี (มหาบุญมี เทบสีเมือง, 2009: 1-3) ซึ่งในรัชสมัยถือได้ว่าเป็นเป็นยุครุ่งเรืองที่สุดของนครหลวงพระบางเรียกได้ว่าทั้งสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต่างก็รุ่งเรืองไปตาม ๆ กันและ ท่านยังมีความเก่งกล้า ปรีชาสามารถในด้านศิลปะและ

วิทยาการต่าง ๆ อีกด้วย นอกจากนี้ แขนงหลวงพระบางมีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนและมีลักษณะหลายรูปแบบ หลายสีสันและรูปแบบการประดิษฐ์ตกแต่ง ในสมัยล่าเมืองขึ้นของชาติตะวันตก จักรวรรดินิยม ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว เป็นประเทศอาณานิคม ฝรั่งเศสได้พยายามทำลายพื้นฐานวัฒนธรรมอันดีงามของลาว ด้วยการนำเอาวัฒนธรรมของพวกยุโรปเข้ามาเผยแพร่ทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายรูปแบบภายหลังประเทศชาติได้รับการปลดปล่อยอย่างสมบูรณ์ (ได้รับอิสรภาพ) พื้นฐานวัฒนธรรมได้รับการเสริมขยายเพื่อภารกิจปกป้องรักษาและพัฒนาประเทศชาติ (บุญเหลือ อินสีเชียงใหม่ และคณะ, 2013: 8)

ปัจจุบัน แขนงหลวงพระบาง ซึ่งตั้งอยู่เขตภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว มีร่องรอยอารยธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต มีจารีตประเพณีและศิลปวัฒนธรรมมายาวนาน พุทธศาสนานับเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวหลวงพระบาง แม้วิถีชีวิตจะแตกต่างไปจากอดีตแล้ว แต่ผู้คนยังคงยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการใส่บาตรข้าวเหนียวตอนเช้าแทบทุกบ้าน ในตอนสายหมู่ศรัทธาจะจัดภัตตาหารไปถวายให้พระสงฆ์ที่วัดทุกวันอีกทั้งในวันธรรมสวนะจะมีผู้คนไปทำบุญที่วัดอย่างเนืองแน่นรวมทั้งการส่งลูกหลานเข้าไปบวชเป็นอ้ายจ้าว หรือ “สามเณร” เพื่อการศึกษาเล่าเรียนแทบทุกวัด สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างวัดและชาวบ้านในเมืองหลวงพระบางได้เป็นอย่างดี (วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, 2555: 15) วัดเชียงทองเป็นวัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของหลวงพระบาง สร้างราว พ.ศ. 2102-2103 โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ครองล้านนา-ล้านช้าง ก่อนที่จะย้ายนครหลวงไปยังนครหลวงเวียงจันทน์ไม่นานนัก วัดนี้ถือเป็น “วัดประตูเมือง” ทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวด้านเหนือ (หุมพันธ์ รัตตะนวง และคณะ, 2000: 29)

สิ่งก่อสร้างที่สำคัญ คือ ซุ้มประตูโขง พระธาตุ พุทธสีมา หอโหว่น้อยหอโหว่สีกุหลาบ หอโหว่หลังสิม หอกลอง หอราชโกศเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ (วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, 2555: 96) และนอกจากนี้องค์การยูเนสโก ได้ประกาศเอาหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกตามเงื่อนไขที่เหมาะสม เหตุผลที่เอาหลวงพระบางมรดกโลกโดยมี 3 เงื่อนไขเช่นว่า มีทิวทัศน์ธรรมชาติที่ตั้งผังเมือง 1 สถาปัตยกรรม 1 และฮีตคลองประเพณีวัฒนธรรม 1 เห็นว่าเงื่อนไขต่าง ๆ นี้ที่มีทิวทัศน์อันงดงาม ที่ตั้งของเมืองประกอบเข้ากับวัดวาอาราม ฮีตคลองประเพณีวัฒนธรรมของชาวหลวงพระบางที่ได้อนุรักษ์ รักษา และเสริมขยายมาโดยตลอดจึงทำให้องค์การยูเนสโกให้ความสนใจ และได้ประกาศรับรองจดทะเบียนเมืองหลวงพระบางขึ้นบัญชีมรดกของโลกในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2538 และมอบใบยืนยันในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 ภายหลังหลวงพระบางได้เข้าเป็นเมืองมรดกโลกแล้วก็ได้มีนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ ได้

หลังไหลเข้ามาท่องเที่ยวหลวงพระบาง และได้รับความนิยมนิยมชมชอบยกย่องจากองค์การยูเนสโก จนได้รับเหรียญทองคำยอดเยี่ยมอันดับ 4 ปีซ้อน คือ ครั้งที่ 1, 2, 3 ปี พ.ศ. 2549-2551 และ ครั้งที่ 4 ปี พ.ศ. 2552 (บุญเหลือ อินสีเชียงใหม่ และคณะ, 2013: 89-90)

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง หลวงพระบาง
- 2) เพื่อศึกษางานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง
- 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประสมประสานระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม(Fieldwork Research) ที่มีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

- 1) ศึกษาจากงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความรวมไปถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ล้านช้างและสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมของวัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)
- 2) ศึกษาจาก วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ที่เชื่อมโยงไปถึงงานพุทธศิลป์ล้านช้างและสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมของวัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว
- 3) เก็บรวบรวมภาพถ่ายงานพุทธศิลป์ เอกสารข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ของวัดเชียงทอง เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานข้อมูล
- 4) สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งผู้วิจัยได้วางกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลไว้ 3 กลุ่ม มีจำนวน 14 รูป/คน ดังนี้ 1). พระสงฆ์ 4 รูป, 2). นักวิชาการด้านศิลปะจำนวน 9 คน จำแนกเป็น ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรม 5 คน ด้านประติมากรรม 2 คนและด้านจิตรกรรม อีก 2 คน และ 3). คณะกรรมการมรดกโลกประจำแขวง 1 คน(รวมทั้งสิ้น 14 รูป/คน)
- 5) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่สัมภาษณ์
- 6) สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าทำวิจัย เรื่องศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัตเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว อาณาจักรลาวล้านช้างก็นับได้ว่าเป็นอาณาจักรหนึ่งเก่าแก่มีประวัติศาสตร์ในแหลมทะเลอินโดจีนมายาวนานหลายยุคหลายสมัย จากการศึกษาความเป็นมาพบว่าการนับตั้งแต่ในราชสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช (พระยาฟ้าห่อธรรมิหาราช) ได้สถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ราวปี พ.ศ. 1896 เป็นจุดเริ่มต้นการปรากฏตัวของพุทธศาสนาในดินแดนล้านช้างแห่งนี้ งานทางด้านพุทธศิลป์หรือพุทธสถานที่มารองรับงานทางด้านพุทธศาสนาก็เริ่มปรากฏตัวขึ้น แต่จุดดังกล่าวนี้ในปัจจุบันไม่ปรากฏเหลือหลักฐานที่เป็นองค์ประกอบทางด้านพุทธสถานให้เห็นเพราะด้วยเหตุของการเวลาด้วยภัยต่าง ๆ ตามยุคสมัย เหลือเพียงพระพุทธรูปประติมากรรมที่นำเข้ามาจากขอมคือ “พระบางพุทธท้าวลัยหรือพระบาง” ซึ่งถูกนำมาตั้งเป็นชื่อบ้านเมืองในเวลาต่อมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตเนื้อหาให้แคบลง คือมาศึกษามุมมองความงามในยุคที่ล้านช้างเฟื่องฟูด้านงานศิลปะหรือในยุคที่ล้านช้างมีเมืองหลวงพระบางเป็นราชธานีเป็นต้นมา

1) งานพุทธศิลป์แบบล้านช้าง หลวงพระบาง

จากการศึกษาสรุปได้ว่าพุทธศิลป์ล้านช้างในยุคนครหลวงพระบางเป็นเมืองราชธานีหรือในยุคราชสมัยการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้เรืองนามปกครองสองแผ่นดินคือทั้งล้านช้างและล้านนา นับได้ว่าเป็นยุคที่ศิลปะแบบล้านช้างเริ่มปรากฏตัวเด่นชัด มีการสร้างวัดวาอาราม สร้างพระพุทธรูปสร้างสิมขึ้นอย่างมากมายจนนับได้ว่าเป็นยุคทองของล้านช้าง

วัฒนธรรมเค้าเดิมของคนลาวหรือชาวล้านช้างร่วมชาวในอดีตมีความผูกพันเกี่ยวกับความเชื่อตามบรรพบุรุษ คือ เรื่องผีนางไม้ เทวดา ผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษบรรพชน ตามคติความเชื่อของคนพื้นถิ่นเดิมของคนลาวถือว่ามีอำนาจสูงสุด จากเบื้องบนสวรรค์ชั้นฟ้าท่านเหล่านี้สามารถบันดาลให้ชีวิตประจำวันมีความสุขสมหวังได้ตั้งใจ แค้วคาคดปลอดภัยในการดำรงชีวิตประจำวันรวมถึงปกป้องรักษาลูกหลานที่ออกไปอยู่เป็นแขกต่างด้าวต่างเมือง ตลอดถึงการทำเกษตรกรรมไร่นา ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในสมัยของกษัตริย์พระเจ้าฟ้างุ้มก็ตาม

กล่าวโดยสรุปแล้วจุดกำเนิดของงานพุทธศิลป์ในล้านช้าง นครหลวงพระบาง ก็คงเฉกเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ น่าจะเริ่มต้นจากการเข้ามามีบทบาทของพระพุทธศาสนา หรือภูมิหลังตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ 5 ชนิดของเศรษฐีชาวราชคฤห์ เพื่อถวายพระภิกษุสงฆ์ เช่น การก่อสร้างวัดบุพผารามของนางวิสาขาอุบาสิกา โดยมีพระโมคคัลลานะเป็นผู้อำนวยการก็สร้าง แต่การกำเนิดพุทธศิลป์ที่เด่นชัด เริ่มต้นจากการสร้างสถูปหรือธาตุเจดีย์ กล่าวคือ เมื่อ

เหล่ามัลลกษัตริย์ถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว ข้าราชการเสด็จบรินิพพานของพระพุทธองค์ ก็ทราบไปถึงเมืองอื่น ๆ จึงได้มีการแจกพระบรมสารีริกธาตุไปในแคว้นต่าง ๆ มีทั้งหมด 8 หัวเมือง เพื่อเป็นที่สักการะของมหาชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บรรดาแคว้นเหล่านั้น ก็สร้างพระสถูปให้ไว้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุจึงเกิดมีพระเจดีย์ขึ้นตั้งนี้เป็นต้น

2) งานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียง เมืองหลวงพระบาง

สิม หรือพุทธสีมาวัดเชียงทอง ที่เป็นศูนย์รวมศิลปะและสถาปัตยกรรมแขนงต่าง ๆ ของล้านช้างเพราะว่า วัดนี้ได้รวบรวมเอาศิลปะสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคมาผสมผสานประยุกต์สร้างขึ้นอย่างสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และไม่เหมือนกับวัดอื่นในล้านช้าง ความพิเศษคือการนำวัสดุที่มีค่า เช่น ทองคำ อัญมณีและ ดิน ไม้ สีธรรมชาติมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ ประดับลงบนงานไม้แกะสลักได้งดงามลงตัวโดยเฉพาะหน้าบัน แขนนาง บานประตู สีหน้าท่าทาง ตลอดถึงการติดมุกแก้วอันวิจิตรปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

สิมหรือพุทธสีมาวัดเชียงทอง ที่เป็นศูนย์รวมศิลปะและสถาปัตยกรรมแขนงต่าง ๆ ของล้านช้างเพราะว่า วัดนี้ได้รวบรวมเอาศิลปะสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคมาผสมผสานประยุกต์สร้างขึ้นอย่างสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และไม่เหมือนกับวัดอื่นในล้านช้าง ความพิเศษคือการนำวัสดุที่มีค่า เช่น ทองคำ อัญมณีและ ดิน ไม้ สีธรรมชาติมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ ประดับลงบนงานไม้แกะสลักได้งดงามลงตัวโดยเฉพาะ หน้าบัน แขนนาง บานประตู สีหน้าท่าทาง ตลอดถึงการติดมุกแก้วอันวิจิตรปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

3) ศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลป์แบบล้านช้างที่ปรากฏในสิมวัดเชียงทอง

งานพุทธศิลป์ของสิมวัดเชียงทอง นอกจากจะมีคุณค่าในเรื่องของบทบาทความศรัทธา รวมไปถึงการออกแบบให้มีรองรับการใช้งานทางพระพุทธศาสนาแล้วผู้วิจัยเห็นว่า ในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม หรือองค์รวมชาวลาเวียเรียกงานวิจิตรศิลป์ จากนามธรรมสู่รูปธรรมเป็นเหมือนเอกเช่นกัญญาแจที่ไขเข้าไปสู่ห้องศิลปะแห่งความดีงาม หรือมรรคผลทางพระพุทธศาสนา งานพุทธศิลป์ สิมวัดเชียงทอง มีดังต่อไปนี้

3.1) ด้านสถาปัตยกรรม ในทางด้านนี้ของสิมวัดเชียงทอง เรียกได้ว่า

เป็นความอ่อนช้อยงดงามบริบูรณ์ทางด้านศิลปะ เพราะที่วัดนี้ดูเหมือนจะมีการเก็บเล็กผสมน้อยรวบรวมเอาศิลปะสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคมาประดิษฐ์ประยุกต์และสร้างขึ้นอย่างมีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โครงสร้างเตี้ย หลังคาหลาดหลั่นซ้อนกันสามดับแลดูด้านหน้าคล้ายแม่ไก่กกลูกกอกไข่ คล้ายจอมแห มียอดช่อฟ้า 17 ยอด ซึ่งมีนักประวัติศาสตร์ศิลปะให้นิยามความหมาย อิงตามหลักความเชื่อของไตรภูมิโดยใช้พุทธสัญลักษณ์ และคติจักรวาลวิทยามาใช้ จึงมีพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางของจักรวาลพิเศษไปกว่านั้นก็คือก้นการนำวัสดุพื้นถิ่นเช่น ดิน ไม้ สีธรรมชาติ สีดำจากต้นน้ำเกี๋ยง (ต้นรัก) สี

แดงจากน้ำทาง (ชาติ) แบบพื้นเมืองโบราณ มีการแกะสลักที่สวยงามโดยเฉพาะ ดอกดวง พฤษภพพันธุ์ต่าง ๆ แขนนาง บานประตูลี หน้าท่าทาง ตลอดถึงการติดมุกแก้วอันสวยงาม จนรับการยกย่องว่าขนานนามว่าเป็นดุจดัง “อัญมณีแห่งสถาปัตยกรรมลาวล้านช้าง”

3.2) ประติมากรรม ในทางด้านประติมากรรมหลักที่เด่นสง่างามแต่ก็ดูเย็นสงบนั้นครุหลวงพ่อพระประธานในสิมเป็นปางมารวิชัย เป็นข้อสังเกตและได้ข้อสรุปภายหลังว่าวัดที่สร้างยุคสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแทบทั้งสิ้นพระประธานจะเป็นปางมารวิชัยหรือปางสะดุ้งมาร คงเป็นเพราะในยุคของท่านอยู่ในช่วงบ้านเมืองตกอยู่ในยุคแห่งสงครามต้องรบลาฆ่าฟันผจญศึกทั้งภายในและภายนอกหรือเป็นการถือเคล็ด แก่เคล็ด จะได้มีชัยตลอดก็เป็นได้ แต่ในทางด้านมุมมองความงามทางด้านศิลปะ ผู้วิจัยก็เห็นว่าดูแล้วดูองค์อาดและน่าเคารพกราบไหว้ยิ่งรวมไปถึงประติมากรรมศิลป์อื่น ๆ นอกนั้น ตัวโหง ลายแกะดอกดวงต่าง ๆ ที่ประดับทั้งงานปูนสูงต่ำ ลอยตัวล้วนแล้วแต่ระเอียดลงตัวงดงามบอกถึงความอ่อนน้อมของจิตใจของช่างหลวงผู้สร้าง ที่แสดงออก มาด้วยความเคารพศรัทธา ความตั้งมั่นที่มีต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

3.3) จิตรกรรมฝาผนัง (ที่วัดเชียงทอง) ถือเป็นศิลปกรรมชิ้นเอกแสดงออกเด่นชัดในรูปแบบรูปธรรม ด้านในเป็นงานที่ชาวลาวเรียกว่าดอกพอกหรือลายค่าน้ำแถมแบบทางล้านนากล่าวคือ รองพื้นผนังด้วยสีดำน้ำยารักแล้วพอกด้วยลายทองคำเปลว คงด้วยเหตุนี้ชาวลาวเลยเรียกง่ายว่าลายดอกพอก ด้านในหลัก ๆ จะเป็นเรื่องของพระเจ้าสิบชาติ ตำนานพื้นบ้าน ลายเทวดา สัตว์ในป่าหิมพานต์ตลอดลายพันธุ์พฤษภพ อันบ่งบอกถึงการสักการบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือตัวแทนพระพุทธเจ้าในสิม คือ พระประธานหรือการนมัสการพระธาตุจุฬามณีอีกในหนึ่งก็เป็นได้ด้านหน้าและสองข้างด้านนอกก็ใช้เทคนิคเดียวกันตามีความพิเศษอันโด่งดังและโดดเด่นคือด้านหลังงานประดับด้วยแก้วสี (ชาวลาวเรียก) หรือกระจกโมเสก คือ มีการตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ หลากสี เนื้อหาภาพเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตำนานการสร้างเมืองและนิทานพื้นบ้าน ที่ผนังด้านหลังภายนอกของสิมเป็นรูปต้นทองขนาดใหญ่บนพื้นสีแดงเหนือต้นทองขึ้นไปเป็นรูปพระพุทธเจ้าและทางด้านล่างเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องนายพรานกับกวางนกกและเต่า ที่ผนังด้านนอกของหอโหว่เป็นนิทานชาดกหลายเรื่อง เช่น กรรมตามสนอง ทำคุณบูชาโทษ ความกตัญญู ความมีศีลธรรมทางพุทธศาสนาเป็นต้น

อภิปรายผล

สิมวัดเชียงทอง ได้จัดรูปแบบการวางผังออกเป็น 2 รูปแบบ ด้วยกัน คือ เขตพุทธาวาส และสังฆาวาส เป็นเขตนามธรรมที่หมายถึงดินแดนแห่งเขาพระสุเมรุ เขตสังฆาวาสเป็นเขตที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์อันได้แก่ กุฏิ การวางผัง จะให้ความสำคัญกับเขตพุทธาวาสก่อน โดยจะเน้นไปที่วิหาร หรือเจดีย์เป็นอันดับแรก จากนั้นก็จะเป็นโบสถ์ และหอไตร

วัดเชียงทองไม่ปรากฏการมีเจดีย์เป็นศูนย์กลาง เป็นแกนกลาง การวางวิหารหลวงรวมทั้งศาสนสถานอื่นๆ เกือบทั้งหมดจะเป็นแนวตะวันออกเฉียงเหนือ - ตะวันตกเฉียงใต้ การที่วัดเชียงทองไม่ได้มีเจดีย์หลวงเป็นศูนย์กลางนั้น เป็นเพราะการผสมผสานภูมิจักรวาลของศาสนาเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น การที่วัดเชียงทองไม่ได้มีการวางแนวแกนของวัดในทิศตะวันออกตะวันตกตามคติทั่วไป ของการสร้างวัดแต่เป็นการวางแกนในแนวตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเป็นเพราะการปรับคติให้เข้ากับแนวคิดเรื่องทิศในหลวงพระบางที่กำหนดทิศเป็น 2 ทิศตาม การไหลของน้ำคือทิศมาและทิศไป หรือทิศหัวน้ำ และหางน้ำรวมไปถึงผังเมืองเดิมตามคติที่ฤๅษีสองตนได้วางไว้

ผังของวัดเชียงทองมีวิหารหลวงเป็นศูนย์กลางแทนเขาพระสุเมรุองค์ประกอบของวัดเชียงทองที่พบคือ สิม (วิหาร) ทาด (พระธาตุ) อุมงหรืออุบมุง ลานทราย ประตูโขง หอกลอง กุดดี(กุฎิพระ) หอไหว้ หอเรือ (โรงเก็บเรือ) ต้นโพธิ์ ห่องน้ำ เขื่อนคัว (โรงครัว) หอเวทดาหรือหอผีเสื่อวัด กำแพงวัด กำแพงวัด สิ่งพิเศษที่พบต่างไปจากวัดทั่วไปคือ หอลาดสะลด (โรงเก็บบราษรด) สิ่งที่ไม่พบคือ หอไต (ไตร) หอแจก (ศาลา) ฮอยพะบาด (รอยพระพุทธรูป) หอละคัง (หอรชฆัง) ศาลา (ศาลา) จมกม (โรงเดินจงกรม) โยงเฮียน (โรงเรียน) แทนโพธิ์ เจดีย์หรือช่องเก็บอัฐิคนตายที่เป็นสามัญชน เกยช้าง (ที่เทียบช้างทรง) และน้ำส้าง (บ่อน้ำ) เดิมในวัดเชียงทองมีบ่อน้ำแต่ปัจจุบันถูกถมไป และวัดเชียงทองแบ่งตามรูปแบบดังนี้

1) จิตรกรรมฝาผนังวัดเชียงทองแบ่งออก 2 แบบ

(1.1) คือ “พอกคำ” หรือการลงรักปิดทองหรือการปิดทองฉลุลายและแบบที่สองคือจิตรกรรมกระจกสี “พอกคำ” หรือ “พอกคำ” พบที่สิมทั้งด้านในและด้านนอกอาคารยกเว้นผนังอาคารข้างนอกด้านหลังมีทั้งภาพเล่าเรื่องและลวดลายที่เป็นพืชและสัตว์ในป่าหิมพานต์เวทดา ตำนานทางพุทธศาสนา และนิทานพื้นบ้าน เช่น ลายต้นกัลปพฤกษ์ ลาย “ปुरुณฆฎะ” ลายเถาว์ลัย ลายดอกจันและดอกดวง เวทดา การนมัสการพระธาตุจุฬามณี ลายเทพพนม บนหลังราชสีห์ ภาพเรื่องการตกรอกของคนทำบาป เรื่องท้าวจันทะพานิกผู้สร้างวัดเชียงทอง (พระไพบัว มาลาวง, 2562: สัมภาษณ์)

เรื่องพุทธประวัติตอนปราบมาร เรื่องของพระสุธนและนางมโนราห์ ส่วนด้านในเป็นเรื่องพระเวสสันดร เรื่องวิหุรทบัณฑิตเทศนาให้พระอินทร์ฟัง เรื่องสังข์ทองตอนรจนาเลือกคู่และสังข์ทองเนรมิตกระท่อมให้กลายเป็นพระราชวัง นิทานชาดกเรื่องพระมหาชนกและสุวรรณสาม ลาย “พอกคำ” ที่พบนี้แทบจะเหมือนกับภาพการลงรักปิดทองเรื่องพุทธประวัติที่วิหารวัดปราสาทของเมืองเชียงใหม่ ยกเว้นผนังทางด้านทิศใต้ซึ่งเป็นจิตรกรรมติดแก้วสีเรื่อง เรื่องราวของจิตรกรรมจะเป็นเรื่องทศชาติชาดก และปัญญาชาดก

รูปที่ 1 ผนังทางด้านทิศเหนือ บนต้นกัลปพฤกษ์ นกหัสดีลิงค์

(1.2) จิตรกรรมกระจกสีเป็นศิลปะแบบโรมาเนีย (Naïve Art) ภาพฝาผนังที่สร้างขึ้นจากการนำกระจกชิ้นเล็กๆ สีสั้นต่างๆ มาต่อเป็นรูปภาพและเรื่องราว พบได้ที่วัดเชียงทองและท้องพระโรงพระราชวังหรือพิพิธภัณฑสถานปัจจุบัน สันนิษฐานว่าจิตรกรรมของทั้งสองที่สร้างโดยช่างคนเดียวกันคือ เพี้ยตัน ภาพกระจกสีมีความแวววาวคล้ายทองและมีความคงทนกว่าการลงรักปิดทองถือเป็นเทคนิคใหม่ของช่างรุ่นหลังที่ต่อเนื่องมาจากลาย “พอกคำ” ที่วัดเชียงทองพบได้ที่ผนังด้านหลังภายนอกของสิมและหอไหว้ทั้งสองเป็นภาพกระจกสีบนพื้นสีชมพูสดใส เนื้อหาภาพเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตำนานการสร้างเมืองและนิทานพื้นบ้าน ที่ผนังด้านหลังภายนอกของสิมเป็นรูปต้นทองขนาดใหญ่บนพื้นสีแดงเหนือต้นทองขึ้นไปเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าและทางด้านล่างเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องนายพรานกับกวางนกและเต่า ที่ผนังด้านนอกของหอไหว้เป็นนิทานชาดกหลายเรื่อง เช่น กรรมตามสนอง ทำคุณบูชาโทษ ความกตัญญู

รูปที่ 2 ภาพต้นทอง จิตรกรรมกระเจกสี ทางด้านหลังของสิมวัดเชียงทอง

2) องค์ประกอบภาพจิตรกรรม ลายฟอกคำ และรูปแต้มแก้วสี ที่แสดงออกในทางศิลปะ (Elements of Art) ของสิม วัดเชียงทอง มีดังนี้ คือ

- (1) จุด (Point)
- (2) เส้น (Line)
- (3) รูปร่าง และรูปทรง (Shape and Form)
- (4) ลักษณะผิว (Texture)
- (5) ส่วนสัดส่วน (Proportion)
- (6) สี (Color)
- (7) น้ำหนักหรือค่าความอ่อนแก่ (Tone)
- (8) แสง และเงา (Light and Shade)

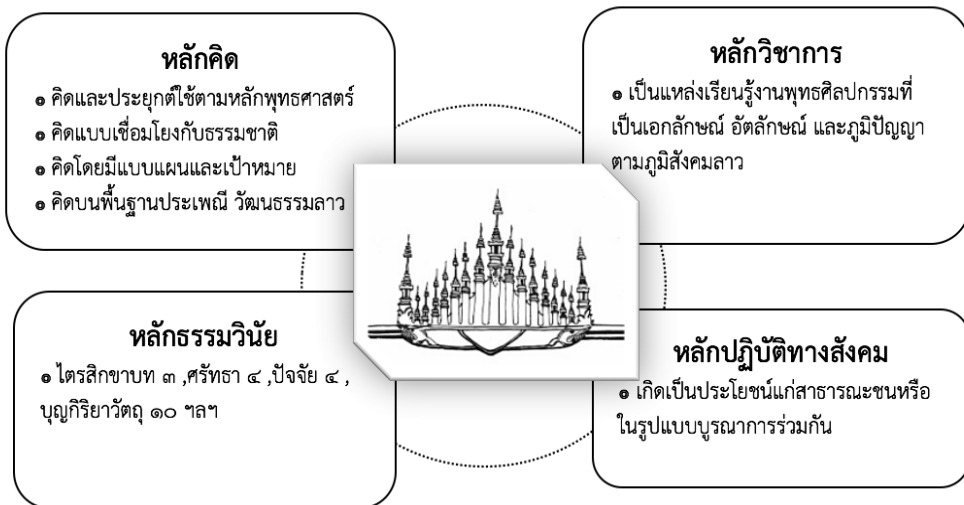
3) เรื่องราวในจิตรกรรม

ในวัดเชียงทอง มีจิตรกรรมลายทองเรื่องของพระเวสสันดรชาดกภายในสิมวัดเชียงทอง เป็นส่วนที่มีการบูรณะใหม่ ในพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งมีทั้งหมด 14 กัณฑ์ คือ ได้เพิ่มกัณฑ์กุมารบั้นปลายรวมเข้าไปด้วย ภาพทั้งหมดแบ่งออกเป็นสองผนัง แต่ละผนังแบ่งเป็นชั้นสามชั้น

โดยเริ่มจากชั้นบนสุดของผนังแรกเป็นกัณฑ์ทศพร และหิมพานต์ ชั้นที่สองเป็นทานกัณฑ์ วนประเวศน์ และกัณฑ์ชุกก ส่วนชั้นล่างสุดประกอบด้วยกัณฑ์จุลพล มหาพลและกุมารบันตัน ส่วนผนังที่สองชั้นบนสุดเริ่มจากกัณฑ์กุมารบันปลาย กัณฑ์มัทรี กัณฑ์นี้มีการเพิ่มเติมภาพเหตุการณ์ ตอนที่นางมีหรือออกตามสองกุมารอยู่ทั้งคืนจนรุ่งเช้ากลับมาถึงอาศรมด้วยความอดโรยจึงสลบไป พระเวสสันดรตกพระทัยสำคัญว่านางสิ้นใจจึงโศกเศร้า แต่เมื่อพิจารณาว่านางเพียงแต่สลบไปจึงยกพระเศียรขึ้นวางบนตักแล้วเอาน้ำรดลงที่พระอุระ พระนางก็ฟื้นคืนสมปกติ ชั้นที่สองเป็นกัณฑ์สักกบรรพ และ กัณฑ์มหาราชาที่ ได้เพิ่มเติมภาพเขาวงกตเข้าไปด้วย ส่วนชั้นล่างสุดเป็นกัณฑ์ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ สถาปัตยกรรมสิมวัดเชียงทอง ได้รับการยกย่องว่าเป็น “อัญมณีแห่งสถาปัตยกรรมลาว จุดเด่นของสิมคือมีหลังคา 3 ชั้นซ้อนกันเป็นชั้นเชิงที่มีปั้นลมที่อ่อนช้อยลดหลั่นและชายคาปีกนกอ่อนโค้งลดหลั่นลาดลงมาเกือบจรดพื้น หากมองจากด้านหน้าดูคล้ายเหยี่ยวกำลังสยายปีกถลาร่อนลงพื้น หากมองจากด้านข้างจะเห็นหลังคาประมาณร้อยละ 80 ของตัวอาคาร สีหน้า หรือหน้าบันเป็นลายปิดทองรูปวงกลมดอกบัว โกงคิ้วหน้าบันแกะสลักไว้อย่างงดงามเช่นเดียวกับโกงคิ้วที่ชายคาปีกนก สิมีประตูเขาด้านข้างทั้งสองและด้านหลังมีการขยายระเบียงออกไปด้านหน้า สิมในหลวงพระบาง ซึ่งสอดคล้องกับ **ประภัสสร ชูวิเชียร** เรื่อง “**ศิลปะลาว**” ได้กล่าวถึงเมืองเชียงตุง-เชียงทอง หรือหลวงพระบาง ถูกสถาปนาเป็นศูนย์กลางของล้านช้างตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19-20 เป็นต้นมา ลักษณะสำคัญของเมืองหลวงพระบางหรือเป็นจุดที่แม่น้ำคานไหลลงสู่แม่น้ำโขง คือเป็นชุมทางสำคัญในการติดต่อระหว่างแม่น้ำโขงกับบ้านเมืองทางเหนือขึ้นไป โดยมีจุดหมายสำคัญคือ พุสี (ภูศรี) อันถูกกำหนดให้เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง และเป็นตัวแทนของจักรวาลตามความเชื่อของศาสนาฮินดู-พุทธศาสนา ในสมัยหลังการสร้างพระธาตุเจดีย์บนยอดเขา คติเช่นนี้พบรวมกันพบร่วมกันอยู่ในชุมชนหลายแห่งในสมัยใกล้เคียงกัน เช่น เมืองศรีสัชชนาลัยหรือเมืองโบราณบางแห่งทางล้านนา (ประภัสสร ชูวิเชียร, 2557: 68) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุพาสน์ แสงสุรินทร์** (สุพาสน์ แสงสุรินทร์, 2557: 56) เรื่อง “**การเปลี่ยนแปลงทางคติสัญลักษณ์ในประติมากรรมประดับสิมและวิหารเมืองหลวงพระบาง**” กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้คติสัญลักษณ์ รูปแบบประติมากรรมประดับตกแต่งสิมและวิหารเมืองหลวงพระบางมีการเปลี่ยนแปลงไปตาม**ปัจจัยที่ 1** ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย (1) การเมืองการปกครองและคติกษัตริย์ และ (2) การเป็นประเทศราช **ปัจจัยที่ 2** ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) สภาพสังคมเมืองหลวงพระบาง และ 2 ศาสนาความเชื่อและประเพณี **ปัจจัยที่ 3** ปัจจัยด้านอิทธิพลด้านศิลปกรรมจากวัฒนธรรมอื่น ประกอบด้วย (1) อิทธิพลศิลปกรรมจากวัฒนธรรมอื่น และ (2) ภูมิปัญญา การศึกษาและการบูรณปฏิสังขรณ์คติสัญลักษณ์รูปแบบประติมากรรมตกแต่งสิมและวิหารหลวงพระบางเป็นงานที่สร้างสรรค์

จากกระบวนการทางศิลปกรรม เน้นให้เกิดความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ เพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้ชม โดยแฝงนัยยะการถ่ายทอด แนวคิด ความรู้ ความเข้าใจ ปรัชญาทางศาสนา จากนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อความศรัทธาและการสืบทอด พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ และที่สำคัญง่ายต่อการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

คติสัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์ของสิมและวิหาร ยังมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ทางการเมืองการปกครอง ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ภูมิปัญญา และประเพณี ทั้งสภาพสังคมตามยุคสมัย และปัจจัยด้านอิทธิพลของศิลปกรรมจากวัฒนธรรมอื่น ซึ่งคติสัญลักษณ์รูปแบบประติมากรรมตกแต่งสิมและวิหารหลวงพระบาง ได้ถูกสร้างสรรค์จากกระบวนการทางศิลปกรรมที่เน้นให้เกิดความงามในสุนทรียศาสตร์ และแฝงนัยยะการถ่ายทอด แนวคิด องค์ความรู้ ปรัชญาศาสนาจากนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อความศรัทธา ง่ายต่อการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา และเป็นการสืบทอด พระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบต่อไป

บรรณานุกรม

- มหาบุญมี เทพสีเมือง. (2555). **ความเป็นมาของชนชาติลาว**. นครหลวงเวียงจันทน์ : โรงพิมพ์ สีสวาด.
- วิทย์ บัณฑิตกุล. (2555). **ประชาคมอาเซียน สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2555). **ชื่นชมสถาปัตยกรรม วัดในหลวงพระบาง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- บุญเหลือ อินสีเชียงใหม่ และคณะ. (2013). **ตำนาน-พงศาวดารเมือง**. หลวงพระบาง: มมพ.
- บุญเฮ็ง บัวสีแสงปะเสียด. (1991). **ประวัติศาสตร์ศิลปะและสถาปัตยกรรมศิลป์ลาว**. เล่ม 1. หุมพัน รัตตะนะวง และคณะ. (2543). **มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง**. Singapore
- พระไพวัน มาลาวง. (2562). **วัดเชียงทอง**. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.